

Anne Alvesalo-Kuusi
Oikeussosiologian professori
Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta
20014 Turku

Oikeusministeriö
oikeusministerio@om.fi

Asia: Oikeusministeriön lausuntopyyntö päivä-, rike-, ja yhteisösakon korottamisesta
(OM 28/41/2015)

Päiväsakon korottaminen

Suhtaudun kielteisesti oikeusministeriön tekemään ehdotukseen päiväsakon euromääräisen minimin korottamisesta.

Uudistus tulisi lisäämään eriarvoisuutta väestöryhmien välillä ja kasvattamaan rikosoikeusjärjestelmän kustannuksia. Kriminologinen tutkimus on kerta toisensa jälkeen osoittanut, että rikosoikeudellisella kontrollilla on taipumus kohdistua yhteiskunnan vähäosaisimpiin. Tämä tutkimuksen valossa notorisena pidettävä havainto näkyy myös suomalaisessa sakkorangaistusten kohdentumisessa: minimipäiväsakot muodostavat noin puolet kaikista päiväsakoista, kuten oikeusministeriö ehdotuksessaan itse tuo esiin.

Oikeusministeriön ehdotuksessa todetaan, että rikollisuustilanteen kehitys ei viittaa tarpeeseen korottaa päiväsakkojen rahamäärää ja että yleisesti mahdollisuudet vaikuttaa (yksilö)rikollisuuden määrään rangaistuksia koventamalla ovat rajalliset. Lisäksi todetaan, että tulojen kehitys ei sinänsä edellytä sakkojen korottamista. Toisin

sanoen, ehdotuksella ei edes tavoitella rikollisuuden vähentämistä, eikä päiväsakon korottaminen perustu tulotason nousuun. Korotus perustuu julkisen talouden sopeutusohjelmaan ja esityksellä tavoitellaan valtion tulojen lisäämistä. Ehdotuksessa todetaankin häpeämättömästi: ”jos korotukset eivät merkittävästi muuta ihmisten käyttäytymistä ja perintätulos pysyy ennallaan, merkitsevät korotukset valtiolle noin 63- 68 miljoonan euron vuotuisia lisätuloja”. Yksinomaan valtion kassan kartuttaminen on kyseenalainen lähtökohta kriminaalipoliittiselle päätöksenteolle, erityisesti yksilöihin kohdistuvien seuraamusten osalta. Lisätulojen ennakointi sakkorangaistuksia korottamalla on myös epärealistista. On todennäköistä, että uudistus johtaisi muuntovankeuden käytön lisääntymiseen ja sitä kautta valtion menojen kasvuun.

Ironista oikeusministeriön esittämässä linjauksessa on kansainvälisestä näkökulmasta se, että kovaa, erityisesti yksilörikollisuuteen kohdistunutta kriminaalipolitiikkaa harjoittaneissa maissa, kuten Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, on herätty havaitsemaan valitun linjan epäonnistuminen. Yhteiskuntatieteilijät ovat kritisoineet näissä maissa vallinnutta poliittista kilpailua siitä, kuka ajaa kovinta kriminaalipolitiikkaa. Rangaistuseetoksen lisääntyminen on johtanut kriminalisointikierteeseen ja erityisesti alimpiin yhteiskuntaluokkiin kohdistuvaan massavangitsemiseen. Kehitys on edesauttanut irrottamaan rikollisuutta koskevan julkisen keskustelun yhteyksistään sosiaaliseen hyvinvointiin ja erityisesti hyvinvointivaltiolliseen vastuuseen. Kovan kriminaalipolitiikan maissa halutaankin monien toimesta ottaa mallia pohjoismaisesta humanista kriminaalipolitiikasta, johon viitataan kriminologisessa kirjallisuudessa käsitteellä ”Nordic exceptionalism”. Kokemuksiin pohjoismaisiin vankilapopulaation vähentämiseen tähtäävästä ratkaisusta ja niiden inhimillistä kärsimystä ja taloudellisia kustannuksia vähentäviin vaikutuksiin on viime vuosia kiihtyvään tahtiin viitattu niin akateemisessa tutkimuksessa kuin julkisessa keskustelussakin.

Yhteisösakon korottaminen

Suhtaudun myönteisesti oikeusministeriön ehdotukseen yhteisösakon korottamisesta.

Rikollisuutta käsitellään usein individualistisesti, tekijäkeskeisenä ongelmana usein juuri niin, että ratkaisuna nähdään *vain* yksilöihin kohdistuva kontrollin kiristäminen tai rangaistusten koventaminen. Suomalaisia kriminaalipoliittisia ratkaisuja on pidetty tasavertaisempina kuin monissa muissa maissa siksi, että rikosoikeudellisia kontrollitoimenpiteitä on suunnattu, niin sanottujen perinteisten rikollisuuden ohella, myös talousrikollisuuteen.

Kontrollin kohdentumisessa on kuitenkin ollut joitain ongelmia. Vaikka oikeushenkilön rangaistusvastuu on ollut voimassa yli 20 vuotta, talousrikostorjunnassa rangaistukset ovat edelleen kohdistuneet pääosin yksilöihin: yhteisörikoksista tuomitaan sakkorangaistukseen vuosittain alle 40 organisaatiota. Yhteisösakon korottaminen olisi linjassa tasavertaisuuteen tähtäävän kriminaalipolitikan kanssa ja viestittäisi lainsoveltajille ajatusta siitä, että myös organisaatioita, ei ainoastaan yksilöitä, tulee rangaista. Ylipäättään rikosoikeusjärjestelmältä tulee edellyttää oikeudenmukaisuutta kaikilla tasoilla. Yhteisösakon ajatuksena on nimenomaisesti kohdistaa rangaistusvastuuta organisaatioille, sen sijaan, että rikoksista rangaistaan ainoastaan yksilöitä. Oikeushenkilön rangaistusvastuun säätämisen taustalla oli ajatus siitä että rikoksissa, joissa vastuu tapahtumista on usein monella eri taholla organisaatiossa, vastuu kuitenkin kohdistuu ”syntipukkeihin” eli alemman tason esimiehiin, vaikka heillä ei todellisuudessa ole mahdollisuuksia puuttua toimintatapoihin tai vaikuttaa resursseihin, joilla rikoksia voitaisiin estää.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta voidaan soveltaa noin 80 rikosnimikkeeseen. Kuten esityksessä todetaan, seuraamusta on sovellettu varsin vähän ja tuomitut rangaistukset ovat olleet pieniä (keskimäärin noin € 10 000) siihen nähden, että sakon maksimimäärä on € 850 000.

Yhteisösakkoa seuraamusmuotona on tutkittu varsin vähän. Turun yliopiston ja Työterveyslaitoksen yhteisessä, pian julkaistavassa tutkimuksessa (Alvesalo-Kuusi & Lähteenmäki et al.) on analyysin kohteena kaikki työturvallisuusrikoksista vuosina 2010

- 2014 annetut lainvoimaiset yhteisösakkotuomiot (n= 161). Tutkimuksen *alustavien*¹ analyysien perusteella tiedämme, että yhteisösakkotuomioiden keskiarvo koko aineistossa on € 10 700 mediaanin ollessa € 5000. Tuomituista sakoista noin 60 % oli alle € 10 000, noin 30 % oli 10 000 – 30 000 euroa, ja loput yli 30 000 euroa. Pienin tuomittu yhteisösakko on € 500² ja suurin € 180 000. Yhteisösakkoon on tuomittu niin liikevaihdoltaan kuin tulokseltaankin sekä pieniä, keskisuuria että suuriakin yrityksiä. Alle sadan tuhannen liikevaihto oli tuomituissa yrityksissä harvinaisen. Liikevaihdon mediaani tuomituissa yrityksissä oli noin 13 miljoonaa ja suurin liikevaihto oli 3,7 miljardia. Yhteisöjen vakavaraisuusasteen (oman pääoman ja taseen loppusumman suhde) mediaani on 35.

Organisaation rangaistusvastuun korostaminen rangaistusasteikkoa korottamalla on tärkeää siksi, että tutkimuksemme perusteella tapauksissa, joissa yhteisösakko on tuomittu, rangaistaan yksilöitä suhteellisesti – ainakin euromäärällä mitattuna - kovemmin. Tuomioissa rangaistaan edelleen organisaatioiden ohella yleensä keskijohdon ja alimman johdon edustajia ja heidän sakkorangaistuksensa määrä on keskimäärin noin € 1200/henkilö. Tämä tarkoittaa, että tyypillisesti tapauksissa organisaatioihin kohdistuva rangaistus samasta rikoksesta on euromäärältään noin € 11 200 kun taas yksilöt saavat maksettavakseen sakkoa yhteensä € 2400- € 3600. Yhteisösakon korotusta puoltaa se, että rahamääräisten rikosoikeudellisten seuraamusten tulee muodostaa johdonmukainen ja yhdenvertainen kokonaisuus. Tämä puolestaan edellyttää huomion kiinnittämistä myös siihen että valvontaviranomaiset, poliisi, syyttäjät ja tuomarit ovat tietoisia yhteisösakon soveltamismahdollisuudesta. Rangaistuskäytännön yhdenmukaistamiseksi tulisi yhteisösakon mittaamisperusteita selkeyttää ja konkretisoida.

¹ Haluan korostaa, että tulokset ovat alustavia, koska tilastollinen tarkastelu on vielä keskeneräinen. Lainvalmistelijan niin halutessa, voimme toimittaa tarkempia tuloksia myöhemmin.

²Joukossa oli yksi € 500 sakkotuomio, vaikka teoreettinen minimi on € 850